

Ook Zwitsers keerden zich tegen spellingseisen

Over het opstellen van een verplichte Friese standaardwoordenlijst woedt momenteel onder intellectuelen, auteurs en politici een debat. In het Zwitserse Graubünden ging het mis met het Reto-Romaans toen de overheid zich ermee ging bemoeien.

Achtergrond
Henk Wolf

Over de voorgenomen wijziging van de Friese spelling is de afgelopen weken veel geschreven. Een tweede plan van Provinciale Staten is daarbij wat onderbelicht gebleven. Dat is het plan om een heleboel Friese woorden op schrift te verbieden. Wie in de Greidhoeke bij een gemeente werkt of voor de klas staat, hoeft zich niet meer af te vragen hoe hij 'romte' schrijft. Hij is voortaan verplicht het Woud-Friese 'rûmte' te gebruiken. Ook bij varianten als 'se gie/gong/gyng' en 'aans/aansen' wordt een keuze gemaakt. Welke keuze dat precies is, weten we niet, maar 'foar guon lju dy't it dialektferskaat heech ha, sil de iepen doar dêr faaks tichtgean', zoals de Fryske Akademy luchtig constateert.

Nu zijn zulke taalnormen op zich niet vreemd in Europa. Ons werelddeel kent veel succesvolle standaardtalen, met sprekers die zich houden aan door mensen bedachte gebruiksnormen. Die standaardtalen zijn over het algemeen redelijk oud. Tussen de late zestiende en vroege twintigste eeuw groeide het gevoel van nationale eenheid in de Europese staten. Daar hoorde ook de behoefte aan een nationale taal bij, in eerste instantie omdat de dialectverschillen vaak zo groot waren dat mensen elkaar niet altijd begrepen, later omdat de standaardtaal een belangrijk onderdeel van de nationale identiteit werd. Vele mensen hebben voorstellen gedaan voor taalnormen; sommige zijn door de taalgemeenschap verworpen, andere zijn algemeen geaccepteerd. Overheidsdwang kwam er zelden aan te pas.

Nu spreekt in Europa vrijwel iedereen zo'n standaardtaal en zien we dat daarbinnen weer meer variatie ontstaat. Taalkundige Joop van der Horst beschrijft dat proces in zijn boek met de prikkelende titel *Het einde van de standaardtaal*. De meeste minderheidstalen

(Fries, Welsh, Reto-Romaans enzovoorts) hebben nauwelijks meegedaan aan dat vroege standaardiseringsproces. Dat komt deels doordat zij lange tijd geen ambtelijke talen of nationale symbolen waren. Pas in de negentiende en twintigste eeuw, toen de grote standaardtalen al lang geaccepteerd waren, deden ook sprekers van minderheidstalen voorstellen om hun eigen taal te standaardiseren. Hun standaardtalen laten nog wat meer variatie toe dan die van de grote talen en ze worden ook minder breed geaccepteerd, zeker in geschreven vorm.

Voor het Reto-Romaans in het Zwitserse kanton Graubünden is meer dan eens een voorstel voor standaardisering gedaan. Het laatste voorstel werd in 1982 gedaan door de taalkundige Heinrich Schmid. Hij presenteerde toen het Rumantsch Grischun (Reto-Romaans van Graubünden). Hoewel er ook tegen deze taalnorm verzet bestond, was ze aanvankelijk toch redelijk succesvol; ze werd overgenomen in veel kranten en tijdschriften en op de regionale radio. Ook de overheid van het kanton gebruikt haar, hoofdzakelijk op schrift, maar soms ook in mondelinge contacten. Op scholen leerden leerlingen teksten lezen die geschreven waren volgens de norm van Schmid, maar ook in hun eigen variant van de taal.

Het ging met de norm van Schmid echter mis in 2005. Toen besloot de overheid van Graubünden dat alle schoolboeken voortaan de regels van Schmid moesten volgen. De maatregel lokte veel protest uit. Meer dan vierduizend ondertekenden een open brief naar het kantonbestuur met de oproep van de verplichting af te zien. De politiek hield echter vast aan het plan en gaf scholen de keus: of werken met verouderde leerboeken, of de leerlingen verplichten tot het gebruik van de taalnormen van Heinrich Schmid. Ongeveer de helft van de scholen koos de tweede optie.

Tot verbazing van de Zwitserse

In het Zwitserse Graubünden protesteerden ouders toen hun kinderen niet meer hun eigen Reto-Romaans mochten gebruiken op school. Foto: FD

overheid kwam er een stroom woedende reacties van ouders op gang. Zij accepteerden niet dat hun kinderen niet langer hun eigen Reto-Romaans mochten gebruiken. De protesten waren zo hevig dat veel scholen die aanvankelijk enthousiast de nieuwe leermethoden hadden aangenomen, besloten het oude materiaal weer uit de kast te halen en het plaatselijke dialect weer toe te staan.

Toch is de bekendheid met de normen van Heinrich Schmid groot. Veel sprekers van het Reto-Romaans hebben moeite met het verstaan van sprekers uit andere dialectgroepen, maar de woorden van het Rumantsch Grischun worden dankzij het gebruik in de media goed begrepen. Het bestaat ervan is dan ook geen groot probleem, maar het verplichte karakter stuit wel op weerstand. Het verbod op woorden die volop in de praktijk voorkomen wordt als kunstmatig gezien. Sinds 2005 woedt er een

Het verbod op woorden die volop in de praktijk voorkomen wordt als kunstmatig gezien

verbeten discussie tussen voor- en tegenstanders, waardoor menige persoonlijke vriendschap is gesneeveld, aldus een woordvoerder van de Reto-Romaanse taalorganisatie Lia Rumantscha.

Het ontstaan van standaardtalen is een langdurig proces, dat zonder overheidsdwang verloopt. De meeste succesvolle standaardtalen zijn meegegroeid met het nationale gevoel van hun sprekers. In de 21e eeuw eisen sprekers ruimte op voor variatie in hun standaardtaal. Overheden zoals die van Graubünden en Fryslân, die in deze eeuw toch proberen nieuwe taalnormen op te leggen, gaan aan die taalsociologische inzichten voorbij. Ze oogsten met hun verplichtingen, ondanks alle goede bedoelingen, alleen maar veel protest en verdeeldheid in de taalgemeenschap.

Henk Wolf is taalkundige en geeft onder andere cursussen Fries aan de NIHL Hogeschool

(Gepubliceerd in Friesch Dagblad, 20 juni 2013)

Over de voorgenomen wijziging van de Friese spelling is de afgelopen weken veel geschreven. Een tweede plan van Provinciale Staten is daarbij wat onderbelicht gebleven. Dat is het plan om een heleboel Friese woorden op schrift te verbieden. Wie in de Greidhoeke bij een gemeente werkt of voor de klas staat, hoeft zich niet meer af te vragen hoe hij 'romte' schrijft. Hij is voortaan verplicht het Woud-Friese 'rûmte' te gebruiken. Ook bij varianten als 'se gie/gong/gyng' en 'aans/aansen' wordt een keuze gemaakt. Welke keuze dat precies is, weten we niet, maar "foar guon lju dy't it dialektferskaat heech ha, sil de iepen doar dêr faaks tichtgean", zoals de Fryske Akademy luchtig constateert.

Nu zijn zulke taalnormen op zich niet vreemd in Europa. Ons werelddeel kent veel succesvolle standaardtalen, met sprekers die zich houden aan door mensen bedachte gebruiksnormen. Die standaardtalen zijn over het algemeen redelijk oud. Tussen de late 16e en de vroege 20e eeuw groeide het gevoel van nationale eenheid in de Europese staten. Daar hoorde ook de behoefte aan een nationale taal bij, in eerste instantie omdat de dialectverschillen vaak zo groot waren dat mensen

elkaar niet altijd begrepen, later omdat de standaardtaal een belangrijk onderdeel van de nationale identiteit werd. Vele mensen hebben voorstellen gedaan voor taalnormen: sommige zijn door de taalgemeenschap verworpen, andere zijn algemeen geaccepteerd. Overheidsdwang kwam er zelden aan te pas. Nu spreekt in Europa vrijwel iedereen zo'n standaardtaal en zien we dat daarbinnen weer meer variatie ontstaat. Taalkundige Joop van der Horst beschrijft dat proces in zijn boek met de prikkelende titel *Het einde van de standaardtaal*.

De meeste minderheidstalen (Fries, Welsh, Reto-Romaans enz.) hebben nauwelijks meegedaan aan dat vroege standaardiseringsproces. Dat komt deels doordat zij lange tijd geen ambtelijke talen of nationale symbolen waren. Pas in de 19e en 20e eeuw, toen de grote standaardtalen al lang geaccepteerd waren, deden ook sprekers van minderheidstalen voorstellen om hun eigen taal te standaardiseren. Hun standaardtalen laten nog wat meer variatie toe dan die van de grote talen en ze worden ook minder breed geaccepteerd, zeker in geschreven vorm.

Voor het Reto-Romaans in het Zwitserse kanton Graubünden is meer dan een keer een voorstel voor standaardisering gedaan. Het laatste voorstel werd in 1982 gedaan door de taalkundige Heinrich Schmid. Hij presenteerde toen het *Rumantsch grischun* (Reto-Romaans van Graubünden). Hoewel er ook tegen deze taalnorm verzet bestond, was ze aanvankelijk toch redelijk succesvol; ze werd overgenomen in veel kranten en tijdschriften en op de regionale radio. Ook de overheid van het kanton gebruikt haar, hoofdzakelijk op schrift, maar soms ook in mondelinge contacten. Op scholen leerden leerlingen teksten lezen die geschreven waren volgens de norm van Schmid, maar ook in hun eigen variant van de taal.

Het ging met de norm van Schmid echter mis in 2005. Toen besloot de overheid van Graubünden dat alle schoolboeken voortaan de regels van Schmid moesten volgen. De maatregel lokte veel protest uit. Meer dan vierduizend onderwijzers en zo'n 180 schrijvers stuurden een open brief naar het kantonsbestuur met de oproep van de verplichting af te zien. De politiek hield echter vast aan het plan en gaf scholen de keus: of werken met verouderde leerboeken, of de leerlingen verplichten tot het gebruik van de taalnormen van Heinrich Schmid. Ongeveer de helft van de scholen koos de tweede optie. Tot verbazing van de Zwitserse overheid kwam er een stroom woedende reacties van ouders op gang. Zij accepteerden niet dat hun kinderen niet langer hun eigen Reto-Romaans mochten gebruiken. De protesten waren zo hevig dat veel scholen die aanvankelijk enthousiast de nieuwe leermethoden hadden aangeschaft, besloten het oude materiaal weer uit de kast te halen en het plaatselijke dialect weer toe te staan.

Toch is de bekendheid met de normen van Heinrich Schmid groot. Veel sprekers van het Reto-Romaans hebben moeite met het verstaan van sprekers uit andere dialectgroepen, maar de woorden van het Rumantsch Grischun worden dankzij het gebruik in de media goed begrepen. Het bestaan ervan is dan ook geen groot probleem, maar het verplichte karakter stuit wel op weerstand. Het verbod op woorden die volop in de praktijk voorkomen wordt als kunstmatig gezien. Sinds 2005 woedt er een verbeterde discussie tussen voor- en tegenstanders, waardoor menige persoonlijke vriendschap is gesneuveld, aldus een woordvoerder van de Reto-Romaanse taalorganisatie Lia Rumantscha.

Het ontstaan van standaardtalen is een langdurig proces, dat zonder overheidsdwang verloopt. De meeste succesvolle standaardtalen zijn meegegroeid met het nationaal gevoel van hun sprekers. In de 21e eeuw eisen sprekers ruimte op voor variatie in hun standaardtaal. Overheden zoals die van Graubünden en Friesland, die in deze eeuw toch proberen nieuwe taalnormen op te leggen, gaan aan die taalsociologische inzichten voorbij. Ze oogsten met hun verplichtingen, ondanks alle goede bedoelingen, alleen maar veel protest en verdeeldheid in de taalgemeenschap.